

Heemschut van 50 naar 70

door drs. H. Rowaan,
kunsthistoricus verbonden aan het
Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg
van Amsterdam; oud-medewerker van
Bond Heemschut.

Onze Bond bundelt nu 70 jaar acties voor 'behoud van bestaande en het scheppen van nieuwe schoonheid.' Zo luidde kortweg het doel in de statuten. Sinds kort is het streven nog nader omschreven met 'de bescherming van monumenten': allerm minst een nieuwe doelstelling maar een nadere toespitsing, nodig om bij een officiële afweging als belanghebbende te kunnen worden aange merkt en formeel ontvankelijk te zijn. Maar wat in 1911 werd samengevat met 'de schoonheid van ons land' staat gelijk met 'een goed leefmilieu' thans.

Een kroonjaar geeft aanleiding tot even terugzien en vergelijken met hoe vroeger de Bond werkte en stelling nam. In de laatste nummers van ons blad belichtte de serie 'Heemschut 70 jaar actief' vooral de eerste decennia.

Mij staat het 50-jarig bestaan nog duidelijk voor ogen. In deze kolommen mocht ik indertijd mijn indrukken van het halve eeuwfeest weergeven. Ik maakte dat als administrateur van nabij mee. Ik herlees toch enigszins nieuwsgierig mijn verslag van de jubileum-vergadering in het Instituut voor de Tropen, met redes van de staatssecretaris voor 'O., K. en W' en een commissaris van de Koningin, met receptie voor alle 'gewone' leden (toen nog de oudheidkundige verenigingen) en de 'buitengewone' (de individuele). Over een 'banket' (zo heette dat blijkbaar) in het Muider slot, waarvan Bondssecretaris Ton Koot slotvoogd was. Hierop tracteerde het bestuur zijn speciale gasten, autoriteiten, de leden van de 11 provinciale commissies 'Stad en dorp' en de buitenlandse genodigden. Compleet met minstreel. Niet te ontkennen élitair! Vervolgens werd er twee dagen in Amsterdam gecongresseerd met de vertegenwoordigers van verwante buitenlandse organisaties, Naarden en Amersfoort bezocht en nog meer gedieneerd, o.a. in Dudok's toen gloednieuwe Havengebouw op uitnodiging van het

Amsterdamse gemeentebestuur. Maar ook in 1961 werd al iets gedaan aan het gewone publiek. Een tentoonstelling 'Levend erfdeel' werd ingericht 'voor mensen van nu' in het Bouwcentrum in Rotterdam, geopend door prinses Irene. En Heemschut gaf weer een boek uit (7 jaar na het verschijnen van het 74ste en laatste deel van de 'Heemschut-serie') onder de titel 'Strijd om schoonheid', 'S.O.S.'.

Dit boek bevat o.m. een goed overzicht van de eerste halve eeuw Heemschutwerk, van de hand van Ton Koot, waaruit in de laatste nummers al meermalen werd geciteerd. Voorts een uitvoerige analyse van de monumentenzorg tussen 1911 en 1961 door ir. R. Meischke, toen directeur van de Rijksdienst.

Hierin treft nu de volgende aanbeveling: 'Het eerste doel moet zijn zich te beperken tot de noodzakelijke restauraties. De huidige gunstige conjunctuur betekent een groot gevaar voor het proces van temporiseren (bedoeld: van de grote restauraties), omdat enerzijds het transformatie-proces sneller gaat, en anderzijds het eigen, vaak bescheiden aandeel van een eigenaar in een restauratie spoediger bij elkaar kan worden gebracht, waaraan deze dan vaak een recht op overheidssubsidie meent te mogen ontlennen. Degene die meehelpt het moeilijke proces van temporiseren te doen slagen, en die bereid is in het belang van de monumenten zijn particuliere verlangens op te schorten, dient de monumentenzorg het meest.'... 'Wanneer de temporisering van het restauratiewerk niet slaagt, zullen wij reeds voor het jaar 2000 onze belangrijkste monumenten hebben gerestaureerd doch onze schoonste steden hebben verloren.'

Intussen zijn er twee maal zeven vette jaren geweest, waarin naast het steken van veel subsidiegeld in een aantal grote monumenten, ook via reservering in een zgn. woonhuispot praktisch alle kleinere particuliere restauratie-initiatieven financieel konden worden gesteund. Zo werden in Amsterdam bijna 3500 gewone woonhuis-monumenten gesubsidieerd, de helft van alle panden op de lijst. De krenten en de cake. De sindsdien ingezette, magere jaren zagen de honorering van nieuwe aanvragen

drastisch getemporiseerd. Het hele brood dreigt nu te beschimmelen. Terwijl de leefomgeving juist ook door veel jongeren als basis-voedsel wordt ervaren.

De veel zuiniger middelen dienen met nog meer zorg te worden aangewend en verdeeld, in meerjarenprogramma's en direct inspelend op particuliere eigenaren.

Het jaar 1961 was ook een mijlpaal door het van kracht worden van de huidige monumentenwet. Door Heemschut werd deze met ongeduld en wantrouwen tegemoet gezien. Met het tenslotte niet opgenomen worden van de verplichting voor de eigenaar zijn monument in goede staat van onderhoud te houden verviel de mogelijkheid om het verloren gaan van monumenten door al of niet moedwillige verwaarlozing te bestrijden. Aan de discussies nam de Bond actief deel, waarschuwend adressen werden gericht aan de leden van de Tweede Kamer. De tenslotte tot stand gekomen wet achtte Heemschut toen de best mogelijke die bereikt kon worden, niet de beste wet die mogelijk was (is). In het mei-nummer van dit jaar blijkt zij tijdens een gedachtenwisseling over het NIROV-

rapport zelfs een 'bar slechte wet' te worden gevonden. Wet en uitvoering staan weer volop ter discussie, op 'hoger' niveau gebundeld in de N.C.M. Naast genoemd rapport 'Zorgen voor monumenten' stelde de stichting 'Wonen' een tentoonstelling samen 'Zorg om monumentenzorg', zoals in ons blad al is bericht: meer of minder objectief. Een zeer daadwerkelijk initiatief vormde de oprichting van de 'Monumentenwacht'. Tijdig onderhoud voorkomt duur restaureren. De wet vormde toch 20 jaar de basis voor het landelijk beleid waarin ook veel is tot stand gekomen. In art. 32 werd overigens de mogelijkheid tot aanvullende provinciale en gemeentelijke verordeningen, voor zover niet met de wet in strijd, uitdrukkelijk opgehouden, hoewel financieel niet ingevuld. Deze mogelijkheden worden thans meer concreet uitgewerkt ter opvang van het nu getemporeerde rijksbeleid. 'Decentralisatie' is nu het parool. Nieuwe en vernieuwde provinciale en gemeentelijke verordeningen beginnen de registratie en bescherming te regelen van objecten en structuren van meer regionaal en plaatselijk belang. Daaronder valt vooral ook de jongere bouwkunst van na 1850

tot voorlopig 1940. De provinciale en gemeentelijke lijsten zijn niet gebonden aan de door de wet voor rijksmonumenten toegestane minimum-leeftijd van 50 jaar! Er zijn hieronder ook heel wat objecten en complexen te registreren die van landelijk niveau zijn en rijksbescherming verdienen.

In Heemschut worden de laatste jaren duidelijk heel wat meer voorbeelden signaleerd van bedreigde 'jongere monumenten' dan 20 jaar geleden. Toch is de Bond opgericht op initiatief van en gedragen door toen modern bouwende architecten, w.o. K.P.C. de Bazel, J.W. Hanrath, J.H.W. Leliman, J.F. Klinkhamer, Jos.Th.J. Cuypers. Creativiteit in één richting sloot de andere niet uit! Men bekijke eens Jan de Meyers gereconstrueerde topgevel van het Makelaarscomptoir op de N.Z. Voorgburgwal 75 met zijn rederijkantoor op steiger 10 achter het Centraal Station, beide uit 1932!

Bijstelling in het streven van de Bond kende geregeld stroomversnellingen, die niet altijd rimpelloos verliepen. Het is uiteraard zaak 'bij te blijven' en in te spelen op de meest actuele visies en ontwikkelingen. Ook leert onze 70-jarige

geschiedenis echter dat niet alles steeds zo nieuw is als het zich soms aandient.

Tot nog toe zijn de zaken die Heemschut ter harte gaan ontkomen aan politieke polarisatie. Aanvulling van de monumentenlijst met een aantal jongere monumenten werd in de Amsterdamse gemeenteraad in 1972 bepleit of bestreden dwars door de partijen heen. Behoud van een aantal 19e eeuwse elementen in en om het Loo vond in 1975 uit overigens zeer verschillende hoeken pleitbezorgers naast elkaar in de Tweede Kamer. En zo hoort het ook. De zorg voor de kwaliteit van ons leefmilieu gaat links, midden en rechts aan. Het beluisteren van hoe men die waarde beleeft en die mee laten wegen evenzeer. Laat Heemschut al naar de eisen van de tijd, gelijk in de afgelopen 70 jaren, conservatief en progressief blijven meedenken en ageren.

Receptie van het Dagelijks Bestuur van de vijftig-jarige Bond Heemschut op 2 februari 1961 in het Koninklijk Instituut voor de Tropen.

foto: ANP-foto, Amsterdam

